

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра економічної теорії

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з «Економічної теорії»

на тему:

**„Глобальна конкурентоспроможність національної
економіки”**

Студентки 2 курсу групи Ф-22
Напряму підготовки
Чорної О.М.

підпис

Керівник: к.е.н., доцент
Хопчан В.М.

підпис

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ECTS _____

Члени комісії: _____
(підпис, прізвище, ініціали)

(підпис, прізвище, ініціали)

(підпис, прізвище, ініціали)

Вступ

Економіка будь-якої країни на сучасному етапі не може обійтися без виходу на світові ринки. Розширення рамок такого виходу за допомогою збільшення обсягів і асортименту продукції національних товаровиробників забезпечує нарощування потужності держави і сприяє зміцненню її конкурентоспроможності на світових ринках.

З розпадом єдиного радянського простору перед молодими суверенними державами виникла проблема проникнення на світові ринки зі своїми товарами. Глибока ступінь їх глобалізації і вже існуюча структура привели до того, їм доводиться вступати в конкурентну боротьбу з більш економічно розвиненими країнами або об'єднаннями країн. При цьому держави, що знаходяться на шляху до ринкових реформ, мають витратити значні зусилля, концентруючи їх на окремих напрямках, найбільш доступних з огляду на існуючі умови господарювання. У цих умовах і виникає питання про конкурентоспроможність національної економіки як можливості реалізації конкурентних переваг країни на зовнішніх ринках.

З одного боку, конкурентоспроможність є однією з форм прояву об'єктивної економічної категорії - конкуренції, а проблема її підвищення звичайно розглядається в контексті розвитку міжнародних економічних відносин і просування країни на зовнішніх ринках. З іншого боку, внаслідок міжнародного розподілу праці і необхідності для всіх економік, незалежно від надбудовних чинників, виходу на ринки, економіки всіх країн номінально конкурентоспроможні.

Актуальність теми. Сучасне розуміння конкурентоспроможності національної економіки неможливе без вирішення цілого ряду методологічних проблем, пов'язаних, по-перше, із з'ясуванням самої суті конкуренції, по-друге, створенням чіткої, структурованої системи показників для її аналізу і, по-третє, з'ясуванням можливості їх використання з метою

отримання моделі, придатної для комплексної оцінки конкурентоспроможності і прогнозування її динаміки.

Досягнення стратегічних цілей, зміцнення політичної та економічної ролі України у світовому співтоваристві передбачає забезпечення невідпинного зростання конкурентоспроможності країни. В сучасному світі, який стрімко й невідпинно прямує шляхом глобалізації, а сьогодні переживає першу в економічній історії людства глобальну фінансово-економічну кризу, здатність швидко адаптуватися до міжнародної конкуренції стає найважливішою умовою успішного і сталого розвитку. Сьогодні від конкуренції не можна захиститися – в ній можна лише перемогти або програти. Щоб перемогти, країні слід створити умови для забезпечення глобальної конкурентоспроможності.

Позиціонування України у глобальному просторі полягає у тому, щоб сфокусувати уваги на змісті основних проблем конкурентоспроможності нашої держави, зафіксувати точку обліку стану її індикаторів серед інших країн, визначити передумови необхідних змін, розширити спектр аналітичного уявлення про світовий розвиток та стратегічне мислення осіб, які ухвалюють рішення.

В економічній науці проблема національної конкурентоспроможності, як сукупності притаманних економіці певної країни факторів, умов та переваг, здатних забезпечити пропозицію товарів і послуг, виготовлених із застосуванням новітніх технологій, вільного і справедливого ринку та зростаючих доходів населення, по суті, є однією з ключових.

Загострення глобальної конкуренції та фінансово-економічної кризи, наростання стратегічних викликів суспільству та економіці України вимагають необхідність подальшого дослідження національної конкурентоспроможності, розгляду її як процесу, який здійснюється під впливом цілої сукупності факторів, що постійно розвиваються і змінюються.

Мета курсової роботи. Метою дослідження є визначення, моделювання та прогнозування конкурентоспроможності національної економіки за допомогою системи показників її розвитку.

Для досягнення цієї мети поставлені і вирішені наступні завдання:

- дослідити теоретичну суть конкурентоспроможності національної економіки і визначити методологічні підходи у вивченні системи її чинників і показників;

- проаналізувати динаміку конкурентоспроможності економіки України;

- розробити пропозиції щодо подальшого підвищення конкурентоспроможності національної економіки за допомогою удосконалення валютного регулювання в Україні.

Об'єктом дослідження є економіка України.

Предметом дослідження є конкурентоспроможність національної економіки та механізм регулюючого впливу на неї валютного курсу, а також прогнозування її динаміки.

1. Конкурентоспроможність як макроекономічна категорія

Конкурентоспроможність національної економіки як одна з базових економічних категорій є предметом численних фахових та публічних дискусій, часто фігурує в науковій та публіцистичній літературі як характеристика спроможності країни виживати та розвиватися в "агресивному середовищі" світової економіки.

Між тим, попри широку вживаність цього поняття, в наукових дослідженнях досі немає єдиного усталеного визначення конкурентоспроможності національної економіки. Українські та зарубіжні автори роблять акценти на різних складових цієї багатовимірної категорії, висуваючи їх як основні критеріальні ознаки. Відтак спектр визначень

коливається від суто технологічних, що впливають з розширеного трактування конкурентоспроможності фірми, до розгорнутих суспільно-економічних, які розглядають конкурентоспроможність як узагальнений показник стійкості суспільно-економічної системи країни.

Категоріальні розбіжності призводять до розмивання цільових пріоритетів політики забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. У західній економічній літературі поширене "універсальне" трактування конкурентоспроможності як здатності країни чи фірми розробляти та виготовляти товари і послуги або вищої якості, або ж за цінами, значно нижчими порівняно з конкурентами. У більш розгорнутому вигляді такий підхід представлено в дослідженнях Світового економічного форуму. На думку експертів цієї організації, конкурентоспроможність визначається реальною та потенційною можливістю фірм в існуючих для них умовах проектувати, виготовляти та збувати товари, які за ціновими і якісними характеристиками більш привабливі для споживачів, ніж товари конкурентів.

Логічним розвитком такого підходу є трактування конкурентоспроможності національної економіки як характеристики положення її товаровиробників на світовому ринку. Зокрема, український дослідник Б.Губський розглядає конкурентоспроможність як обумовлене економічними, соціальними і політичними факторами стійке становище країни на внутрішньому та зовнішньому ринках, здатність суб'єктів конкурентної боротьби протистояти міжнародній конкуренції на внутрішньому ринку та ринках інших країн.

Між тим зміна суб'єкта конкурентоспроможності з конкретної фірми на національну економіку обумовлює й зміну низкою авторів розуміння об'єкта конкурентоспроможності та відповідної основної критеріальної ознаки.

Так, у широкому розумінні конкурентоспроможність сприймається як здатність господарства забезпечувати збалансованість своїх зовнішніх пропозицій та уникати тих обмежень, що зумовлюються

зовнішньоекономічною сферою, і як здатність країни самовідтворювати поліпшення своїх світогосподарських зв'язків . Важливим у даному контексті є усвідомлення другорядності конкретного предметного наповнення процесу конкуренції. Предметом конкуренції, відтак, є не безпосередньо продукт, а життєздатність господарства. Це найкраще відповідає суті поняття конкурентоспроможності на рівні національної економіки.

Думку про те, що на рівні національної економіки об'єктом конкурентоспроможності є вже не безпосередньо товар, а умови суспільного виробництва, обстоює визнаний у світі економіст Дж. Сакс, який розглядає конкурентоспроможність як передумову та інструмент сталого економічного розвитку країни. На його думку, конкурентоспроможність національної економіки визначається наявністю в країні здорового ринку, чинників виробництва та інших характеристик, які формують потенціал для досягнення стабільного економічного зростання. Здорова економіка має бути підкріплена зростанням ділової активності, керована законом та стабільно працюючими ринками . Подібну позицію обстоюють науковці Інституту розвитку менеджменту, розглядаючи конкурентоспроможність як наявність середовища, яке має найефективнішу структуру, інституції та політику, що забезпечує нації необхідні можливості для конкуренції .

За таких умов логічним видається висновок про те, що основним предметом конкуренції в масштабах національної економіки є, зважаючи на один з фундаментальних законів ринкової економіки – закон рідкості ресурсів, саме доступ до використання обмежених ресурсів. Таким чином, говорячи про конкурентоспроможність національної економіки, слід зважати не лише на позиції національних товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках, але й на спроможність національної економіки до виконання її цільових функцій. Принципова важливість наведеного вище визначення полягає у поєднанні цільових функцій суб'єктів господарювання та держави.

На необхідності забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національної економіки як засобу підвищення добробуту суспільства

наголошував один із сучасних провідних дослідників проблем конкурентоспроможності у світі М.Портер, який зазначав, що конкурентоспроможність не є самоціллю. "Головна мета держави, - писав він, - забезпечити власним громадянам достатньо високий та зростаючий рівень життя. Спроможність держави зробити це залежить не від якогось аморфного терміну "конкурентоспроможність", а від того, на скільки продуктивно використовуються національні ресурси – праця та капітал" .

Досягаючи належного рівня продуктивності, фірми мають долати комплекс політичних, економічних, культурних та інших перепон, які виникають на їхньому шляху до отримання кращих позицій на ринку. Це обумовлює багатофакторність категорії конкурентоспроможності. У цьому аспекті принциповим є існування адекватного мотиваційного середовища для досягнення економічними суб'єктами соціально-економічної оптимальності і важелів забезпечення останньої за функціонування механізмів ринкової конкуренції та їх державного регулювання.

Таким чином, конкуренції в ринковій економіці відведено роль механізму своєрідного "суспільного контролю" щодо ефективності використання суб'єктом господарювання "довірених" йому суспільних ресурсів.

Фундаментальним мотиваційним важелем розкриття й розвитку конкурентоспроможності економічних суб'єктів у ході конкуренції є абсолютні та порівняльні конкурентні переваги. Реалізація конкурентних переваг національної економіки опосередковується реалізацією їхніх складових економічними суб'єктами в процесі виробничої діяльності, стимульованої конкурентним тиском на внутрішньому ринку.

Вагомість тих чи інших переваг у масштабах міжнародної конкуренції знаходиться у стані постійної зміни. Безперечно, і на сучасному етапі не слід применшувати важливість конкурентних переваг, які обумовлені доступом до тих чи інших видів природних, людських чи фінансових ресурсів. Відтак, однією з ключових передумов конкурентоспроможності суб'єктів

господарювання є їхня здатність до динамічного пристосування до змін у структурі конкурентних переваг.

Використання наявного потенціалу конкурентних переваг залежить не лише від зусиль самої фірми та тиску конкурентного середовища. Засоби державного регулювання спроможні посилити, зменшити, або й зовсім нівелювати мотивацію до ефективних дій щодо реалізації тих чи інших конкурентних переваг. Оскільки формування рамкових умов, сприятливих для оптимального використання суспільних ресурсів є прямою прерогативою державної економічної політики, слід зробити висновок про ключову роль останньої у формуванні конкурентоспроможності національної економіки.

Проведені узагальнення дозволяють визначити конкурентоспроможність національної економіки як економічну категорію, що характеризує стан суспільних відносин у державі щодо забезпечення умов стабільного підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та внутрішнього попиту на основі розкриття національних конкурентних переваг та досягнення кращих, ніж у конкурентів, соціально-економічних параметрів .

Як економічна категорія конкурентоспроможність національної економіки має певні особливості.

По-перше, конкурентоспроможність є атрибутом кожного господарства, яке засноване на поділі праці та товарному обміні і бере участь у світовому поділі праці. Конкурентоспроможність національної економіки виявляється у процесі міжнародних економічних відносин. Прагнення досягти високого рівня конкурентоспроможності є виразом як національних економічних інтересів, так і інтересів окремих фірм, що беруть участь в міжнародних економічних відносинах. А тому процеси нарощування конкурентоспроможності притаманні кожній економіці, в якій діють закони товарного виробництва.

По-друге, конкурентоспроможність національної економіки як характеристика стану господарської системи має внутрішні витoki: вона

народжується і розвивається у внутрішньому середовищі країни у процесі конкурентного змагання між суб'єктами економічних відносин.

По-третє, конкурентоспроможність національної економіки потребує постійного розширення джерел для самодостатнього розвитку суб'єктів господарювання, проте водночас ґрунтується на принципах конкурентних взаємовідносин між ними, які призводять до втрати частини прибутку, що міг би бути джерелом розвитку.

По-четверте, вона визначається умовами економічного розвитку країни та залежність від здатності суб'єктів економічних відносин використовувати ці умови з максимальною ефективністю для себе. Проте конкурентоспроможність національної економіки передбачає передусім високий рівень загального суспільного позитивного ефекту, для досягнення якого ефективність фірм та отримання ними високих прибутків є хоча й необхідною, але недостатньою умовою.

По-п'яте, конкурентоспроможність національної економіки виходить із соціально-економічної оптимальності, досягнутої в суспільстві, за якої позитивні надбання від ефективного використання матеріальних, трудових та організаційних ресурсів балансуються з виконанням соціальних та інших бюджетних програм.

По-шосте, відповідальність за стан конкурентоспроможності національної економіки несе держава. Їй належить провідна роль у визначенні змісту та важелів економічної політики, дотриманні зобов'язань перед світовими організаціями та країнами-партнерами, а, отже, і у застосуванні коригувальних механізмів, здатних абсорбувати негативні чинники внутрішнього та зовнішнього походження і не допустити погіршення соціально-економічних параметрів розвитку країни.

2. Конкурентоспроможність та економічна безпека: механізми, стратегія та умови взаємодії

Конкурентоспроможність як механізм забезпечення економічної безпеки. Конкурентоспроможність та економічна безпека перебувають у постійній взаємодії, оскільки вони є суттєвими характеристиками національного господарського комплексу та його складових. Однак, якщо конкурентоспроможність є водночас і метою, і мега-індикатором ступеня розвитку національної економіки та її складових, то економічна безпека є неодмінною умовою її існування та розвитку. Достатній рівень економічної безпеки може досягатися за допомогою економічних методів, але, будучи умовою існування національної економіки як системи, досягнення цього рівня передбачає й використання не економічних методів – прямого державного втручання.

Розглянемо особливості конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках. Конкурентоспроможність суб'єкта економічного змагання може серйозно відрізнятися на внутрішньому і зовнішньому ринках. Це пояснюється різними факторами, які формують зовнішнє і внутрішнє середовище на цих ринках: ступенем платоспроможності попиту, розривами між внутрішніми і світовими цінами, характером зовнішньоекономічної політики тощо. Конкурентоспроможність на внутрішньому ринку відрізняється від конкурентоспроможності на зовнішньому ринку й тим, що держава може впливати на конкурентоспроможність на внутрішньому ринку, у той час як умови конкуренції на зовнішньому ринку є екзогенним фактором. Важлива відмінність умов конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках полягає і в їх обсягах, які вимірюються показниками ВВП. Так, величезний обсяг внутрішнього ринку США забезпечував і забезпечує відносну економічну безпеку країни. Однак наявність значного обсягу внутрішнього ринку далеко не завжди робить конкурентоспроможними

національних товаровиробників. У цілому конкурентоспроможність на внутрішньому ринку повинна забезпечуватися заходами внутрішньої економічної (промислової) політики й доповнюватися заходами зовнішньоекономічної політики, а забезпечення конкурентоспроможності на зовнішньому ринку має здійснюватися заходами зовнішньоекономічної політики.

У зв'язку з об'єктивними обставинами в Україні існує ряд факторів, які призводять до зниження конкурентоспроможності і на внутрішньому, і на зовнішньому ринках. Головний із них – більш високий показник витрат виробництва, пов'язаний з успадкованою від УРСР високою енерго- та матеріаломісткістю продукції. Водночас продуктивність праці в Україні кратно поступається відповідним показникам ринково розвинених країн. Уже одне це вимагає активної політики держави, спрямованої на нівелювання негативних факторів та підтримку національних товаровиробників. Внутрішній ринок має розглядатися українськими підприємствами не як майданчик для реалізації неконкурентоспроможної, непотрібної на світовому ринку продукції, а як стартовий майданчик, механізм відпрацювання нових ідей. Держава ж повинна прагнути до максимального наближення умов і механізмів внутрішнього ринку з об'єктивними, заданими вимогами ринку зовнішнього.

Серед основних механізмів підвищення конкурентоспроможності економіки України можна зазначати вміле поєднання відкритості ринку з протекціоністською політикою, що вимагає проведення ефективної митної політики з налагодженою системою імпорتنих та експортних митних тарифів.

Важливим завданням зі створення загальної системи забезпечення конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках є проведення вивіреної політики щодо національної валюти.

Оскільки ж структурна перебудова національної економіки вимагає часу, то у короткостроковому періоді слід підтримувати цінову

конкуренентоспроможність українських товарів на глобальному ринку, зокрема, через регулювання цін на продукцію і послуги природних монополій та цілеспрямований вплив НБУ на валютний курс гривні. Світовий досвід показує, що в країнах, які розвиваються, та в країнах з виникаючими ринками свідомо встановлюється занижений курс національної валюти для підтримання позитивного торгового сальдо. Однак у міру покращення економічної ситуації від цього слід поступово відходити.

У стимулюванні експорту наукомісткої, високотехнологічної продукції слід використовувати такі загальноприйняті інструменти, як пільгове кредитування й оподаткування, надання державних гарантій під зовнішнє фінансування і поставки продукції в кредит, страхування експорту від ризиків, державне сприяння у просуванні вітчизняної продукції на зовнішні ринки, у тому числі шляхом організації виставок і ярмарків.

Збільшення експорту готової продукції з високим ступенем доданої вартості неможливе без проведення НДДКР. Тому необхідно надавати податкові пільги галузям або окремим підприємствам, продукція яких здатна конкурувати на світових ринках.

Конкуренентоспроможність як найважливіший фактор стратегії національної економічної безпеки. Центральна роль конкурентоспроможності у ринкових відносинах є цілком природною. Однак інтерес до дослідження цієї економічної категорії особливо зріс, починаючи з 90-х років ХХ ст. Бурхливим потоком пішли праці, у яких розглядається ця актуальна й загадкова категорія, але питань все ще залишається більше, ніж отриманих відповідей.

Справді, якщо виходити з того, що конкуренція є процесом змагання, то здатність успішно вести таке змагання і перемагати в ньому можна назвати конкурентоспроможністю. Однак при цьому не слід забувати, чим відрізняється змагання від конкурентної боротьби. В конкуренції, на відміну від змагання, до фінішу приходять тільки переможці. Носіями цих властивостей – конкурентних переваг – можуть бути різні суб'єкти

конкурентоспроможності: види продукції, підприємства і організації або їх групи, які утворюють галузеві чи конгломеративні об'єднання, і, нарешті, окремі країни або їх об'єднання, які ведуть конкурентну боротьбу за лідерство у різних сферах міжнародних економічних відносин.

Конкурентоспроможність – це таке поняття, яке не лише більш повно відображає вимоги ринку, але й, що особливо важливо, орієнтує суб'єктів конкурентної боротьби на активні дії щодо завоювання ринкових позицій, їх утримання, зміцнення та розширення. Як економічне явище, конкурентоспроможність мобілізує економічних агентів не тільки на більш активну, а, скоріше, на більш агресивну (в позитивному сенсі) діяльність.

Конкурентоспроможність практично включає поняття економічної безпеки, без забезпечення якої ані окрема фірма, ані країні не зможуть досить тривалий час зберігати ринкові позиції в умовах глобального ринку. Особливо важливо враховувати цей чинник, оцінюючи конкурентоспроможність країни (тобто на макрорівні), оскільки між країнами поки що не створене правове поле (воно тільки-но формується, й притому своєрідно – на основі правових систем провідних промислово розвинених країн). При цьому вже в рамках цієї нової системи вибудовуються такі стратегічні концептуальні позиції, які нерідко можуть покласти край спробам потенційних країн-конкурентів створити й зміцнити власний конкурентний плацдарм.

Отже, поняття конкурентоспроможності фактично включає поняття ефективності і доповнюється тим, що вимагає забезпечення економічної безпеки. Якщо високотехнологічне виробництво, торгівля, фінансова або страхова справа фірми або країни не забезпечені необхідним рівнем захисту від конкурентів, вони не можуть вважати себе конкурентоспроможними. Якщо не вибудована система безпеки, то конкурентні переваги не врятують, а неодмінно стануть здобиччю конкурента. Забезпечення ж безпеки, як правило, виключає втрату конкурентних переваг або їх перехід від одного конкуруючого суб'єкта до іншого.

Слід зазначити, що макрорівень конкурентоспроможності, тобто конкурентоспроможність національних економік окремих країн, можна додати ще одним рівнем – це гіпермакрорівень, коли суб'єктами конкурентної боротьби стають не окремі країни, а об'єднання країн, які попередньо домовляються здійснювати узгоджену економічну політику, тобто створюють сукупні конкурентні переваги на макрорівні. Найбільш яскравим прикладом у цьому відношенні є Євросоюз, але є й інші, наприклад, НАФТА.

Сукупні конкурентні переваги є більш надійними і тому поступово конкуренція переходить на цей гіпермакрорівень, хоча даний процес не є простим і швидким.

Прийнято вважати, що конкурентоспроможність країни формується як сукупність конкурентоспроможності її товарів, підприємств і фірм. Однак це лиш поверхове уявлення, тому що насправді конкурентоспроможність на мікро- і мезорівні формується на національній соціокультурній та історичній базі. Попри розповсюдженні уявлення, нагромадження факторів формування конкурентоспроможності насправді відбувається у напрямку від макро- до мікрорівня. Конкуруючі на ринках товари і послуги лише увінчують цей складний процес формування конкурентоспроможності.

Важливо також вивчити, якими перевагами можуть досягатися цілі, поставлені конкуруючими суб'єктами. Тут можна виділити три групи:

1. ресурсні – володіння ресурсами особливої якості або кількості (природними або набутими);
2. операційні, що характеризують ступінь або ефективність використання наявних ресурсів;
3. програмно-стратегічні – стратегія розвитку суб'єкта-носія конкурентних переваг та якість цієї стратегії.

Перші дві переваги пов'язані між собою тим, що наявність ресурсів багато в чому забезпечує й ефективність їх використання. Наприклад, нагромаджений основний капітал і кваліфіковані кадри дають змогу

підприємству ефективно використовувати наявні природні ресурси. Проте при зміні технології нерідко такі ресурсні характеристики можуть виявитися тяжким тягарем, що гальмує застосування технологій, які швидко змінюються, та перешкоджає формуванню і зміцненню конкурентних переваг.

Що стосується третьої переваги, то вона, навпаки, стає особливо важливою у сучасний період, оскільки сьогодні конкурентна боротьба фактично перетворюється на боротьбу стратегій майже на всіх рівнях, а стратегічна компонента по суті є провідною характеристикою конкурентоспроможності. І це не випадково, бо конкурентоспроможність завжди пов'язана із формуванням та використанням потенціалу ринкового суб'єкта, а формування і реалізація цього потенціалу ефективно можуть бути здійснені лише за певною програмою, планом або відповідно із заздалегідь розробленою стратегією. Не випадково, що розробка стратегії у конкурентній боротьбі є головною і вихідною точкою ведення такої боротьби.

У сучасних умовах навіть окремому продавцеві, якщо він збирається більш-менш тривалий час утримуватися на ринку, слід мати хоча б елементарну стратегію виживання у конкурентному середовищі.

Розробка стратегії складається із таких трьох основних елементів:

- 1) оцінки позиції об'єкта конкурентної боротьби (у даному разі – країні);
- 2) прогнозу зміни умов конкурентного середовища;
- 3) власне розробки стратегічного плану дій з варіантами реакції на різні прогностичні ситуації.

Усі ці елементи зберігають значення для будь-якого рівня ведення конкурентної боротьби.

Для країни ж особливо важливою і водночас складною є оцінка вихідних позицій, тобто в сукупності соціально-економічних, національно-культурних та воєнно-політичних характеристик, здатних тою чи іншою мірою вплинути на її конкурентні позиції у світі. Головним завданням тут є

виявленню слабких і сильних сторін конкуруючого об'єкта. Якщо ця частина роботи виконана правильно, то вона дозволяє позбавитися, з одного боку, від ілюзій, а з іншого боку – побоювання.

Увесь досвід світового економічного процесу доводить, що головною перевагою у конкурентній боротьбі є вибір правильної стратегії. Особливо важливо це для макрорівня, оскільки саме на цьому рівні країна вирішує головні питання свого існування, які полягають у в'ясненні того, як протистояти конкурентам, навіщо і для чого. Від того, чого хоче домогтися країна у глобальній конкурентній боротьбі, залежатиме і вибір засобів, і ефективність застосованих методів.

Сьогодні найважливіше у розробці правильної стратегії розвитку країни полягає в тому, щоб ця стратегія перетворилася на скоординовану програму дій державних інститутів і великих корпоративних структур, які перебирають на себе від держави частку її повноважень щодо формування нової економічної системи.

Відступи від стратегії припустимі лише у тому разі, якщо вони по суті народжують нову стратегію. У протилежному випадку вони позбавляють суб'єкта конкурентної боротьби стратегічної переваги.

Одне з основних завдань реалізації стратегічних рішень є зміна балансу у розстановці конкурентних сил на користь товару, компанії, галузі або країни-партнера для підвищення загальної конкурентоспроможності.

Розробляючи і реалізуючи стратегічний план або програму важливо враховувати дві умови.

Перша з них полягає в тому, що колись розроблений план повинен постійно оновлюватися і коригуватися відповідно до умов, що змінюються. Спадкоємність та гнучкість забезпечують сталість стратегічної лінії.

Друга умова полягає в тому, що стратегія повинна безумовно виконуватися, тобто зміни не повинні зачіпати суть стратегічного замислу. У процесі реалізації стратегії можуть допускатися коригування програми, але лише такі, що не порушують суті самої стратегії.

3. Становище України у системі глобальної конкурентоспроможності.

Індекс глобальної конкурентоспроможності

Глобальні трансформаційні процеси, що відбуваються в національній економічній системі України як елементі глобальної економіки та глобального ринку об'єктивно вимагають узгодження ринкових перетворень та національної економічної політики з глобалізованою світовою економічною системою, з її структурою, механізмами функціонування та регулювання (у т. ч. ринкового саморегулювання, корпоративного управління та світ-державного регулювання глобальними наддержавними регуляторними інституціями, такими як ООН, МВФ, СБ, СОТ, МОП, ОЕСР та інші), в напрямі та з метою адаптації національної економіки (і насамперед її структури, стандартів продуктивності та якості, рівня людського розвитку за індексом розвитку людського потенціалу, конкурентоспроможності товарів та послуг, науково-технологічного, інфраструктурного та інституціонального забезпечення) до стандартів, вимог, трендів та принципів функціонування модерної глобальної економічної системи, що має стати основою та запорукою поступового та взаємовигідного як для України, так і для світової спільноти інтегрування національного господарства в регіональні міжнародні та глобальну економічні системи.

Позиціонування України в глобальній економічній системі визначається цілим комплексом міжнародних рейтингів та оцінок рівня розвитку країн світу. Найбільш поширеними з них є індекс глобальної конкурентоспроможності, індекс розвитку людського потенціалу, індекс глобалізації.

Конкурентні позиції України в світовій економіці визначаються станом конкурентоспроможності її економіки, тобто здатності вести і вигравати конкурентну боротьбу на світовому ринку товарів і послуг. Перехід економіки України на засади ринкової економіки і посилення її міжнародних

зв'язків виявили її нездатність вигравати конкурентну боротьбу на багатьох складових світового ринку товарів і послуг, внаслідок чого реальною стала деіндустріалізація країни, перетворення її на сировинний придаток розвинених країн.

Стан конкурентоспроможності країни визначається як її конкурентна позиція у певній сукупності країн, тобто як її конкурентоспроможність у порівнянні з конкурентоспроможностями формуючих сукупність країн. Конкурентна позиція, або конкурентний статус держави визначається світовою спільнотою як бренд держави за такими універсальними стандартами, як людський розвиток, політична та економічна стабільність, екологічна безпека .

В науковій літературі містяться різні визначення конкурентної позиції країни. Так, польський вчений Б. Шлюсарчик оперує поняттям “конкурентність національної економіки” як “інтегральним поняттям, яке поглинає поняття конкурентоспроможності як потенційної можливості країни досягти певного успіху (конкурентність чинникового типу) та конкурентної позиції як реалізованого потенціалу (конкурентність результативного типу)” [3, с. 25].

Таким чином, конкурентоспроможність країни визначається її позицією у рейтингу конкурентоспроможності. Саме за допомогою рейтингу можна визначити поточний стан відносин розглядуваної країни з іншими країнами, виявити слабкі та сильні сторони її економіки, розглянути і запропонувати певні заходи, спрямовані на підвищення рівня конкурентоспроможності.

Компоненти згруповані в 12 складових конкурентоспроможності:

- 1) державні, суспільні та приватні установи;

- 2) інфраструктура;
- 3) макроекономічна стабільність;
- 4) охорона здоров'я та початкова освіта;
- 5) вища освіта та професійна підготовка;
- 6) ефективність ринку товарів та послуг;
- 7) ефективність ринку праці;
- 8) розвиненість фінансового ринку;
- 9) оснащеність новітніми технологіями (технологічна готовність);
- 10) розмір ринку;
- 11) рівень розвитку бізнесу;
- 12) інновації [4].

Конкурентна позиція країни з погляду її участі у міжнародному поділі праці може бути визначена її часткою у світовому експорті, часткою у світовому ВВП, коефіцієнтом міжнародного поділу праці, який визначається як відношення частки країни в експорті світу до частки країни у ВВП світу, експортом на душу населення та коефіцієнтом ефективності експорту, який показує виручку на душу населення від кожного процента ВВП, що експортується, порівняно із середньосвітовою, що приймається за 100 .

Аналіз стану конкурентоспроможності України дозволяє стверджувати, що її підвищення вимагає прийняття комплексу заходів з їх подальшою реалізацією. Аналогічні висновки роблять і інші дослідники стану конкурентоспроможності економіки України.

Так, на основі аналізу рейтингів всесвітнього економічного форуму стверджується: «економічний тренд розвитку Української держави, на жаль, є регресивним; він веде Україну до групи країн «третього світу». Сучасна Україна майже втратила позиції технологічного лідера, яким вона була в ряді галузей в 70-80-ті рр. минулого століття. Для того, щоб не перетворитися на світову периферію, що виготовляє дешеву сировинну продукцію, Україна повинна в найближчі 15-20 років сформувати у власній економіці потужні сектори з п'ятого і шостого технологічних укладів». Очевидно, що створення таких секторів сприятиме підвищенню продуктивності праці на основі інтенсифікації міжнародного поділу праці та посилення інтеграційних зв'язків економіки України із світовою економікою.

Для підвищення продуктивності праці особливого значення набуває якість людського капіталу. Професор Т.Є. Оболенська зазначає: «Перша половина ХХІ ст., за прогнозами економістів, філософів і соціологів, має бути часом освіти та інформації. Саме освіта є стратегічним ресурсом розвитку цивілізації. Місце країни у світовому розвитку визначатиметься рівнем освіченості її народу. Ті держави, які зроблять прорив у галузі освіти, особливо в перші два десятки років третього тисячоліття, здобувають цей стратегічний ресурс. А це означає, що вони визначатимуть магістралі розвитку цивілізації. І ми добре усвідомлюємо, що рівень розвитку нашої держави, її інтеграція у світові цивілізаційні процеси визначатимуться освіченістю українського народу». Саме здатність держави створити умови для заохочення «припливу» висококваліфікованих кадрів є запорукою її майбутнього.

Підсумуємо, що конкурентоспроможність національної економіки можна визначити як її здатність до суперництва, до боротьби з економіками інших країн з метою забезпечення економічної могутності країни, її сталого розвитку і на цій основі - зростання добробуту народу, покращання всіх показників, які позитивно характеризують його (народу) сучасний стан і майбутнє.

У цілому визнається, що конкурентоспроможність національної економіки є її здатністю продавати на ринках інших країн свою продукцію і забезпечувати сталий розвиток країни, зростання добробуту народу, якості його життя і довголіття.

Конкурентну позицію країни у світі можна визначити як її конкурентоспроможність у порівнянні з іншими країнами на основі рейтингів ІМД, ВЕФ та інших методик. Разом із цими методиками можуть бути використані і прості, які дозволять зробити спрощену оцінку конкурентних позицій країни в світовій економіці.

Конкурентна позиція України у світовій економіці свідчить про необхідність вжиття комплексу заходів, спрямованих на її підвищення. Основною метою цього комплексу заходів повинно бути зростання продуктивності праці на основі інтенсифікації міжнародного поділу праці та посилення інтеграційних зв'язків економіки України зі світовою економікою. Особливого значення для зростання продуктивності праці, а відповідно і підвищення національної конкурентоспроможності, набуває якість праці, якість людського капіталу.

У світлі викладеного очевидно, що наступним важливим показником, що характеризує позиції України у глобальній економіці, є індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП), який був розроблений і прийнятий у системі ООН. При розрахунку ІРЛП беруть до уваги три показники: а) показник середньої тривалості життя при народженні (оцінює довголіття); б) індекс освіти - рівень освіти (грамотності) дорослого населення країни (2/3 індексу) і сукупна частка учнів та студентів (1/3 індексу); в) рівень життя, оцінений

через ВВП на душу населення при паритеті купівельної спроможності в доларах США. Сутність цього показника полягає у тому, що чим ближче він є до одиниці, тим вищі можливості для реалізації людського потенціалу завдяки зростанню освіти, довголіття та доходу.

За останні 10 років серед країн світу індекси розвитку людського потенціалу в переважній більшості держав поліпшилися (з показника 0,639 до 0,694), а 40 країн світу в даному рейтингу суттєво просунулися.

Щодо України, то незважаючи на відносне зростання індексу в 2009-2012 роках, динаміка рейтингу, навпаки, погіршилася. У 2010 році Україна займала 69 позицію, у 2011 році - 76 з показником 0,737, в 2013 році - 78 з показником 0,740. За критеріями досліджуваного індексу в Україні найкращий стан справ із освітою та грамотністю - 0,860 (29 місце у світі), помітно гірший зі здоров'ям та довголіттям - 0,760, а найгірший із рівнем життя (економічним розвитком) - 0,615.

На момент набуття Україною незалежності індекс людського розвитку був вищий, аніж європейський та центральноазійський (0,714 порівняно з 0,701), а на даний час він нижчий на 0,31 (0,740 порівняно з 0,771) . В 2014 році Україна за цим індексом займала 83 місце з показником 0,734 .

Тобто, спостерігається постійне погіршення за цим індексом рейтингового місця України у глобальній економіці. Зважаючи на негативну динаміку рейтингу серед країн світу за досліджуваним індексом (2010 р. - 69 місце, 2014 р. - 83 місце), стає зрозумілим, що у разі погіршення якості (доступності) освіти, збереження сучасного стану економіки та медицини наша країна, географічно знаходячись в Європі, надалі поступатиметься у світових рейтингах країнам із менш розвинених частин світу.

Індекс глобалізації України за системою КОФ в 2010 і 2012 рр. відповідно склав 67,78% та 67,48%. У рейтингу серед 207 (2010 р.) та 208 (2012 р.) країн Україна зайняла 47 та 44 місце відповідно. Тобто, рівень залучення України у глобальне середовище вище середнього.

При цьому серед складових індексу глобалізації найнижчий рівень Україна має за індексом соціальної глобалізації - 57,78% (2010 р.). Середнім є індекс економічної глобалізації - 64,84% (2010 р.), що позначає взаємозв'язок між потребами людей та можливостями виробництва та розповсюдження товарів і послуг завдяки міжнародній торгівлі, надходженню іноземних інвестицій. Високим є рівень політичної глобалізації - 86,07% (2010 р.), що відображає політичну вагу та вплив країни на світові процеси, масштаби розширення її участі в цих процесах. Потужні за розміром ВВП країни зберігають низькі рівні співвідношення «зовнішня торгівля й ВВП». Країни з високими рівнями такого співвідношення, у тому числі Україна, є більш вразливими до викликів розвитку світового господарства .

Позиція України в глобальній економіці визначається її торговельно-економічними відносинами з різними країнами світу. У 2014 р. зовнішньоторговельні операції проводились з партнерами із 217 країн світу.

Вступ у 2008 році до Світової організації торгівлі (СОТ) і утворення зон вільної торгівлі з низкою країн поки що важко назвати успішними для України, як з точки зору динаміки зовнішньоторговельного сальдо (з 2006 року стало від'ємним і зростаючим, крім 2014 р.), так і за структурою експорту, який має переважно сировинний і напівфабрикатний характер.

Аналіз структури торгівлі України з країнами світу свідчить, що основу її експорту складають товари низького ступеня обробки з незначною часткою доданої вартості. Характерною рисою ринків, на яких реалізуються ці товари, є те, що на них спостерігається цінова конкуренція, у якій перемагає той продавець, який має лідерство у витратах і внаслідок цього може знижувати ціну на свою продукцію.

При ціновій конкуренції між собою конкурують фактично тотожні за своїми споживчими якостями товари, і тому покупець в основу свого рішення щодо їх придбання покладає ціну, намагаючись мінімізувати свої витрати. Цілком логічно, що у цих умовах виграє той продавець, який здатен більше ніж його конкуренти знизити ціну на свою продукцію і зберегти при

цьому ефективність виробництва. Така стратегія підприємств України можлива при зменшенні витрат, які визначаються дією комплексу чинників. Цінові чинники пріоритетно важливі у феномені конкурентоспроможності. У сучасних умовах необхідності інтенсифікації інтеграції України до ЄС вони заслуговують на особливу увагу. Це пояснюється тим, що в експорті українських товарів до країн ЄС провідне місце посідають чорні метали та вироби з них, сільськогосподарська продукція, енергетичні матеріали, нафта та продукти її переробки, руди, шлаки та зола, для ринків яких, за деякими виключеннями, характерною є цінова форма конкуренції. Низький рівень обробки, фактична відсутність сучасних технологій і відносна універсальність технологічного процесу приводить до того, що основна маса продукції збігається за споживчими якостями з продукцією підприємств-конкурентів.

Основними чинниками конкурентних переваг українських товаровиробників є низький рівень оплати праці при достатньо високому рівні її кваліфікації, відносно низька ціна на сировину і електроенергію, а також недостатня частка амортизації у структурі виробничих витрат. З ціновою конкуренцією пов'язані і всі тарифні та нетарифні інструменти регулювання національної конкурентоспроможності, зокрема встановлення мінімального рівня імпорتنих цін.

Світовий досвід свідчить, що конкурентоспроможність країни залежить від зовнішньоекономічної та регуляторної політики держави. Тому посилення конкурентних позицій України на світогосподарському ринковому просторі можливе за умов поширення участі держави у регулюванні економічних процесів, зокрема шляхом застосування митно - тарифних і нетарифних інструментів регулювання зовнішньоторговельних відносин. Зазначимо, що із вступом України у травні 2008 року до СОТ відповідно до зобов'язань України, які містяться у звіті робочої групи з питань вступу до СОТ, з дати вступу до СОТ Україна не застосовуватиме обов'язкових мінімальних цін на імпортовані товари і обов'язкових

мінімальних експортних цін. Разом з тим слід зауважити, що на сучасному етапі розвитку світової економіки, її лібералізації роль митно-тарифних інструментів регулювання зовнішньоторговельних відносин зменшується, а нетарифних збільшується.

В умовах набуття українською валютою (спочатку українського купоно-карбованця, а з 1996 р. - гривні) вільної внутрішньої конвертованості за поточними операціями фактором першорядного значення для розвитку зовнішньої торгівлі України став обмінний курс, величина якого визначає відповідно ціну українських товарів і послуг на зовнішньому ринку і ціну імпортованих товарів і послуг на внутрішньому ринку. Звідси цілком логічно впливає залежність конкурентоспроможності України від рівня обмінного курсу української валюти.

Низький обмінний курс української валюти посилює дію цінових чинників, конкурентні переваги стають вагомішими, а товари і послуги - конкурентоспроможними. Зниження ціни експорту, на думку багатьох дослідників, може створити вигідні умови для підвищення економічного зростання національної економіки. Це підтверджує численна практика багатьох країн, коли із зниженням обмінного курсу національних валют досягалося збільшення експорту і поліпшення динаміки економічного зростання. Така ж логіка виявлення наслідків низького валютного курсу української гривні відносно імпорту дає можливість зробити висновок, що ціна імпортованих в Україну товарів і послуг підвищується. Тому на внутрішньому ринку імпортовані товари стають менш, а українські, навпаки - більш конкурентоспроможними. При високому рівні валютного курсу гривні спостерігаємо протилежне: українська продукція стає менш конкурентоспроможною як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, а іноземна продукція навпаки, більш конкурентоспроможною.

Зниження валютного курсу гривні веде до підвищення конкурентоспроможності та збільшення обсягу експорту українських товарів, в основному товарів з невеликою часткою доданої вартості. Та одночасно з

цим погіршуються умови торгівлі, тобто зменшується обсяг закордонних благ, які країна може отримати на одиницю свого блага, погіршуються умови для переходу економіки України до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку, експорту середньо- і високотехнологічної продукції і доповнення вартісних чинників якісними чинниками забезпечення високої конкурентоспроможності українських товарів на світовому ринку.

Підвищення обмінного курсу національної валюти знижує конкурентоспроможність України, зменшує обсяг експорту українських товарів і одночасно зменшує розмір у гривнях номінованого переважно у доларах зовнішнього боргу країни, зокрема - її державного зовнішнього боргу. Повертати ж позички країна зможе лише у тому випадку, коли у результаті своєї зовнішньоекономічної діяльності, передусім торговельної, одержить ту валюту, у якій вона зробила ці позички (переважно долари США). Тобто підвищення валютного курсу гривні покращує умови для переходу економіки України до інвестиційно-інноваційної моделі розвитку і виплати зовнішнього боргу. Тому регулювання валютного курсу гривні є дуже важливим і відповідальним, повинно залежати від конкретної ситуації, в якій перебуває країна, враховувати стратегічні цілі її розвитку. Цій проблемі в економічній науці приділяється постійна увага, досліджуються як співвідношення конкурентоспроможності національної економіки і валютного курсу, так і валютно-курсова політика в Україні. При цьому зазначається, що певну роль у нагромадженні кризових явищ у сфері інноваційної діяльності в Україні відіграла політика штучного заниження вартості національної грошової одиниці.

Тому для країни найважливішими показниками її економічного стану і відповідно конкурентоспроможності стають розмір зовнішнього боргу і умови його погашення, сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами, ступінь доларизації економіки, рівень і динаміка валютного курсу гривні відносно долара США.

Протягом I кварталу 2015 року валовий зовнішній борг України скоротився на 0.3 млрд. дол. США і станом на 1 квітня 2015 року становив 126.0 млрд. дол. США. Відносно ВВП обсяг боргу зріс за квартал з 95.1% до 109.8% від ВВП. Фінансовий та корпоративний сектори економіки скоротили обсяги зобов'язань перед нерезидентами на 5.7 млрд. дол. США, натомість борг державного сектору зріс на 5.4 млрд. дол. США, переважно внаслідок залучення кредиту від Міжнародного валютного фонду (4.9 млрд. дол. США).

Розглядаючи вплив змін обмінного курсу національної валюти на цінову конкурентоспроможність національної економіки, слід зазначити, що підвищення конкурентоспроможності за рахунок зниження ціни супроводжується тим, що країна для забезпечення позитивного сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами стає змушеною експортувати їх значно більше, ніж раніше. Тим самим погіршуються умови для подальшого використання того потенціалу, особливо природного, яким володіє країна. І якщо послідовно розглядати конкурентоспроможність країни як її здатність забезпечення економічної могутності країни, її сталого розвитку і на цій основі - зростання добробуту народу, покращання всіх показників, які позитивно характеризують сучасний стан і майбутнє народу, то цілком очевидним стає той факт, що використання цінової конкурентоспроможності не може розглядатися як доцільне. Можна констатувати, що конкурентоспроможність української економіки має вияв передусім на ринках металу і металопродукції за рахунок низької ціни сировини, робочої сили і курсу гривні відносно долара США. Та цю конкурентоспроможність не можна визначити як таку, яка забезпечує майбутнє нації, особливо якщо врахувати значне погіршення у 2006-2013 рр. стану сальдо зовнішньої торгівлі. Слід враховувати також і те, що продукція основних конкурентів України на ринку металопродукції вважається більш якісною за рахунок модернізації її виробництва (якої не було зроблено в Україні). На ринку металопродукції цінова конкуренція заміняється конкуренцією

диференціації, в якій українська металопродукція програє. Вище зазначалось, що виграш у ціновій конкурентній боротьбі, зокрема за рахунок зниження обмінного курсу національної валюти, погіршує умови торгівлі, що несе для економіки країни негативні наслідки .

Тому досягнення позитивного зовнішньоторговельного сальдо доцільне лише шляхом поступового доповнення і заміни лідерства у витратах диференціацією. Зауважимо, що лідерство у витратах за рахунок зниження валютного курсу національної валюти погіршує і можливості виплати зовнішнього боргу, деномінованого в іноземній валюті (доларах США).

4. Основні шляхи підвищення конкурентоспроможності національної економіки

Підґрунтям забезпечення сталого підвищення добробуту нації є постійне зростання конкурентоспроможності національної економіки. Базових конкурентних переваг для національного товаровиробництва, які фактично, зводяться до первинних економіко-географічних умов, ресурсної забезпеченості, наявності масштабної транспортної інфраструктури, та поки ще значної кількості освіченого населення, для ефективної конкурентної боротьби в глобальній економіці катастрофічно недостатньо. Між тим темпи інноваційного та науково-технічного розвитку, який має створювати для України новітні конкурентні переваги, украй недостатні. За цим показником Україна поступається не лише провідним країнам світу, але й більшості країн-сусідів. В Україні продовжує втрачатися науково-технічний базис інноваційного розвитку: цілі наукові напрями і школи фундаментальної науки, відродження яких – вельми тривалий та довгий процес.

Водночас в Україні склалися об'єктивні передумови для позитивних зрушень у сфері зміцнення національної конкурентоспроможності. Підставою для такого твердження є становлення засад ринкової економіки, фінансової системи, наявність великих підприємств, які активно

розвиваються та можуть стати основою «осередків економічного зростання». Нагромаджено певний національний капітал, сформовано базову платоспроможність споживчого ринку.

Радикальне оновлення влади, яке відбулося в Україні у 2005 р., створило потенційну можливість для прискорення впровадження сучасних чинників конкурентоспроможності національної економіки. Відбувається одночасне посилення відкритості економіки (зокрема – просування до створення зони вільної торгівлі України та ЄС) та усунення значної частини «рентних» чинників конкурентоспроможності внаслідок впорядкування податкових пільг, бюджетних інструментів підтримки тощо.

Водночас зміна усталеної моделі, незалежно від того, ніскільки ефективною та прийнятною вона була неодмінно справляє певний шоківий вплив на складові національної економіки. Надто різкі інституційні зміни спроможні завдати суттєвої шкоди конкурентному статусу українських підприємств та національній економіці в цілому. Це вимагає впровадження механізмів забезпечення наступності моделей, які мають використати ресурси, набуті в рамках експортної моделі на підґрунті цінових чинників конкурентоспроможності на забезпечення переходу до нової якості економічного розвитку та конкурентоспроможності на інноваційній основі, посилює критичну важливість реалізації цілеспрямованої стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Стратегія як цілісна система дій, спрямованих на реалізацію мети, завдань та пріоритетів з урахуванням комплексу впливів ендогенних та екзогенних чинників, розрахована на тривалий період часу. Тому, на думку низки фахівців, стратегія може розглядатися як певний «віртуальний ресурс», що протягом певного часу спроможний компенсувати брак окремих інших ресурсів, необхідних для розвитку суспільства []. Розробка та реалізація цілісної стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки могла б дозволити Україні вийти з кола ресурсних обмежень.

Слід наголосити, що перед Україною вже постала й низка зовнішніх викликів, які роблять забезпечення конкурентоспроможності національної економіки життєво необхідним:

- майбутній вступ України до СОТ та обмеження, які буде накладено на економічну політику зобов'язаннями, взятими на себе Україною в рамках СОТ;
- використання позитивного потенціалу від розширення ЄС, що потребує опанування сучасними моделями економічного розвитку, проте яке містить низку безпосередній негативних чинників впливу на українську економіку;
- інтеграційні процеси на пострадянському просторі й формування СЕП та необхідність протиставити «стихійній інтеграції» та експансії російського капіталу прозору сучасну модель економічного зростання, яка дозволить поєднати вигоди економічної інтеграції з міжнародно-правовим регулюванням взаємин;
- непевність кон'юнктури світових ринків у середньо- та довгостроковій перспективі й очікуване посилення конкурентного тиску на традиційних ринках українського експорту.

Головною стратегічною метою має стати забезпечення стійкого підвищення добробуту нації та кожного громадянина в конкурентоспроможній національній економіці, належним чином включеній у глобальні економічні процеси, здатної до динамічного саморозвитку в умовах посилення конкуренції на міжнародних ринках товарів і послуг. Це дозволить створити середовище, сприятливе для реалізації набутого Україною інституційного потенціалу, поєднати здобутки макроекономічної стабільності та тенденції економічного зростання.

Реалізація цієї стратегічної мети має відбуватися через формування інноваційної соціально орієнтованої моделі економічного розвитку, ефективної та продуктивної ринкової системи, адаптованої до викликів

світових ринків, подальше якісне трансформування економічних відносин, яке приведе до завершення перехідного періоду, реального та формального визнання економіки України як економіки ринкового типу.

Необхідним організаційним елементом є визначення сфер відповідальності кожного державного відомства та органів громадської самоорганізації стосовно розробки та вжиття заходів у рамках стратегії забезпечення конкурентоспроможності. Важливим є створення основного координаційного центру, який би здійснював моніторинг, узгодження, супровід та контроль відповідних рішень; а також створення навчальних центрів з підготовки фахівців, здатних кваліфіковано досліджувати та вирішувати синтетичні проблеми у сфері конкурентоспроможності та професійно обстоювати економічні інтереси України в умовах відкритості економіки та міжнародної інтеграції. Фундаментальна мета пропонованої стратегії має полягати у встановленні стійкого логічного зв'язку «конкурентоспроможна економіка – справедлива держава – заможні громадяни». Це потребує оволодіння сучасними чинниками конкурентоспроможності, зміни підходів до розуміння за забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Оптимальне використання національних конкурентних переваг вимагає максимальної мобілізації ресурсного потенціалу суспільства: фінансових ресурсів (через розбудову фондового ринку), людських (через розвиток та посилення гнучкості ринку праці), науково-технічних (через комерціалізацію науково-технічної сфери), організаційних (через диверсифікацію інституційних форм господарювання) тощо. Мобільність надає можливості альтернативного використання ресурсів, що створює підстави для їх ефективнішого застосування – і водночас підвищує важливість конкуренції за ресурси в національному та міжнародному масштабах.

Одержання належної віддачі від використання національних ресурсів не можливе без встановлення їх реальної вартості, яке має відбуватися в ході розбудови відповідних ринків: капіталу, праці, інтелектуальної власності,

землі тощо. На період становлення цих ринків мають діяти важелі державного регулювання мобільності та ціноутворення на основних ресурсних ринках.

Підвищення конкурентоспроможності економіки України у контексті поглиблення регіонального співробітництва має стати результатом повноцінної реалізації наявних та новоутворених конкурентних переваг. Визначення відповідних стратегії і тактики стає ключовим чинником зміцнення позицій України на світовому ринку та покращення соціально-економічних параметрів розвитку країни. Активна співпраця з розширеним ЄС, просування в напрямі вступу до СОТ, розвиток ініціатив співпраці з країнами колишнього СРСР відкривають для України нові перспективи та вагомі можливості підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Водночас поглиблення економічного співробітництва в сучасних умовах повинне мати жорстку прив'язку до спроможності національних виробників долати конкурентний тиск як на зовнішніх, так і на внутрішніх ринках та забезпечувати Україні паритетність у міжнародних економічних відносинах.

Виходячи із вищезазначеного, слід насамперед визначити принципи, критерії та цілі національної стратегії забезпечення конкурентоспроможності, яка повинна відповідати збалансованій загальній концепції ринкової реформи, надати нову якість усьому механізму виробничо-технологічних відносин в українському суспільстві, зробити його більш спеціалізованим та ефективним.

Проте спершу виділимо низку чинників, які негативно впливають на економічну ситуацію і зумовлюють кризові процеси, а саме:

- зниження платоспроможного попиту населення;
- скорочення бази розширеного відтворення виробництва;
- відсутність джерел ресурсно-фінансового забезпечення підприємств;
- висока вартість ресурсів та комплектуючих (у деяких товарних групах українські ціни перевищили світові);

- прояви монопольної поведінки.

Конкурентоспроможність є ключовим чинником відтворення національної економічної системи. Саме від рівня конкурентоспроможності національної економіки залежить, чи буде збільшення норми споживання, спроможне забезпечити кумулятивний позитивний ефект у вигляді зростання активності економічних суб'єктів, що, генеруватиме додаткові інвестиційні ресурси для конкурентної боротьби. У разі низької конкурентоспроможності зростання споживання вестиме до зростання імпорту, і стимулюючий ефект буде втрачено.

Реалізація потенційних можливостей та потреб підвищення ефективності національної економіки має відбуватися шляхом її глибинної структурної перебудови та встановлення інноваційної моделі розвитку внаслідок спрямування на ці потреби приватних та державних інвестицій та встановлення ефективних організаційно-економічних механізмів.

Пріоритетність використання факторних переваг є природною для зрілої ринкової економіки. На перехідний період в Україні впровадження сучасних засад конкурентоспроможності національної економіки потребуватиме додаткових заходів щодо підвищення ефективності суб'єктів господарювання, зокрема:

- запровадження стимулів ресурсозаощадження в податковій та амортизаційній політиці;
- здійснення дієвого контролю за якістю, відповідністю та безпекою продукції;
- стимулювання інноваційної діяльності підприємств;
- регулювання цін та витрат монополістів і застосування інших форм контролю за їхньою діяльністю з метою недопущення підвищення цін та тарифів на їхню продукцію тощо.

Формування відповідного середовища мотивації до конкурентної поведінки суб'єктів господарювання та сприятливих умов для реалізації цієї поведінки передбачає застосування інструментів грошово-фінансової,

інноваційно-промислової, науково-технічної, зовнішньоторговельної та соціальної політик, які разом становитимуть злагоджену несуперечливу систему державного регулювання економіки, засновану на принципах взаємного балансу інтересів.

Підвищення конкурентоспроможності національної економіки вимагає розробки та координації системи заходів щодо підвищення ефективності роботи суб'єктів господарювання в прозорому ринковому середовищі.

Головна мета заходів загальноекономічного характеру – створити позитивну мотивацію до підвищення ефективності суспільної праці, на базі чого мають зростати як доходи суб'єктів господарювання, так і доходи населення, а також соціальна спроможність держави. Зростання доходів на основі високої продуктивності праці та ефективного використання ресурсів, з одного боку, посилюють платоспроможність споживачів, а з іншого, - вивільняють внутрішні ресурси для нарощування виробництва та опанування інноваційною моделлю конкуренції.

Водночас мають впроваджуватися заходи коригувального характеру, які збільшують адаптивність економічної моделі до зміни умов світової і внутрішньої кон'юнктури та забезпечують її оперативну реакцію на жорсткий тиск міжнародної конкуренції, захищаючи від надмірної товарної експансії, демпінгу, потоків спекулятивних капіталів, відволікання дешевих українських активів нерезидентами, дискримінація України у високотехнологічних галузях, в тому числі інформаційних технологіях.

З метою підвищення конкурентоспроможності національної економіки слід насамперед забезпечити збільшення обсягів доступних для підприємств ресурсів, передусім – фінансових, а також розширення поля для конкурентної боротьби шляхом збільшення місткості внутрішнього ринку, його структурування на ринки приватного, державного та інвестиційного споживання, сприяння розвитку ринкової інфраструктури. Це має привести до урізноманітнення можливих методів конкурентної боротьби та конкурентних стратегій, відтак – збільшення кількості потенційно

конкурентоспроможних підприємств, відповідно – конкурентоспроможності національної економіки. Неefективні ж економічні суб'єкти, які «висмоктували» великі обсяги грошей з бюджету, будуть поставлені перед дилемою: покращення результатів роботи або виходу з ринку.

Висновки

1. На основі дослідження процесу постіндустріальної глобалізації та його зв'язку з конкурентоспроможністю країни обґрунтовано, що глобалізація істотно впливає на головні структурні характеристики національних економік і веде до формування нового середовища для національного економічного розвитку. В цьому середовищі з'являються елементи глобальної керованості, які, однак, поки що перебувають під переважним впливом найбільш розвинутих країн світу, які формують “правила гри”, вигідніші саме розвинутим країнам.

2. Доведено, що, на відміну від існуючих однобічних поглядів на наслідки глобалізації, реальний вплив цього процесу на національні економіки виявляється неоднозначним і суперечливим. При цьому сумарний результат дії різноманітних чинників глобалізації чималою мірою визначається рівнем національної здатності виробляти адекватну політику розвитку власних конкурентних переваг. Глобалізація може приносити найбільший вигаш саме тим країнам, які проводять ефективну політику підвищення власної конкурентоспроможності. Проте вона здатна серйозно гальмувати розвиток і породжувати кризи в разі відсутності спрямування політики держави на створення довгострокових міжнародних конкурентних переваг країни у світовому господарстві, а також на сприяння вітчизняним виробникам у зміцненні їх міжнародних конкурентних позицій.

3. Доведено, що в основі стратегії національної конкурентоспроможності лежать проблеми економічного зростання, концепція випереджаючого розвитку. Гостро постає питання прориву до постіндустріального суспільства. Незавершеність індустріальної стадії в Україні, в поєднанні з цілями технологічного прориву (включаючи макроекономічні аспекти конкурентності), модернізації провідних галузей – металургії, машинобудування, харчової та легкої промисловості, розв'язання інших галузевих проблем реалізації конкурентних переваг, розбудови

конкурентного середовища на ринках товарів і послуг, формують своєрідні особливості конкурентної політики.

4. Встановлено, що протягом останніх десятиріч ХХ ст. радикально змінилися економічні умови реалізації конкурентної політики: відбувається значне підвищення ролі нововведень в економічному розвитку, помітно знизилася ефективність використання запозичених технологій, зокрема, – через скорочення терміну старіння розробленої технології. За таких умов головним джерелом конкурентних переваг на мікрорівні стала здатність окремих підприємств до здійснення нововведень, а на макрорівні – стимули до інвестування в інноваційний розвиток.

5. З розгляду сучасних особливостей національної економіки зроблено висновок, що основним “двигуном” її динамічного зростання стали великі підприємства монополізованих видів економічної діяльності, які мали можливість використати сприятливу цінову кон’юнктуру на світових ринках, продемонструвавши у такий спосіб переваги над своїми більш дрібними конкурентами. Обґрунтовано, що слабкість конкуренції на внутрішньому ринку, його незначна місткість і невибагливість українських споживачів не дозволяють створити належні умови для зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

6. На основі аналізу факторів конкурентоспроможності основних галузей промисловості України виявлено чинники, що зумовлюють конкурентоспроможність продукції вітчизняних виробників. Серед них: рівень розвитку складових базової виробничої, ринкової та соціальної інфраструктури, необхідних для конкурентоспроможної підприємницької діяльності; фінансово-економічний стан підприємств-експортерів; технологічний рівень підприємств; інноваційний потенціал промислових підприємств у регіональному та галузевому розрізах; використання інформаційних технологій управління бізнесом; наявність стратегій забезпечення конкурентоспроможності продукції, на які спираються підприємства.

7. З'ясовано, що в контексті посилення інноваційного чинника економічного розвитку України невідкладним завданням виступає інтенсифікація нагромадження основного капіталу. Обґрунтовано, що в сучасній Україні відтворювальна специфіка нагромадження основного капіталу характеризується виникненням нових умов господарювання (у зв'язку з розвитком ринкових процесів і конкуренції), технологічним відставанням; масовим перевантаженням застарілими засобами праці та підпорядкована концептуальному завданню інтенсифікації економіки шляхом запровадження інноваційної моделі при позитивному, але недостатньому темпі інвестування. Наголошено, що принциповим завданням є досягнення ефективних відтворювальних параметрів нагромадження, які забезпечують швидкий оборот інвестиційних коштів і прискорене оновлення виробничого апарату шляхом систематичного, своєчасного й повномірного заміщення морально і фізично застарілих засобів праці технікою нових поколінь. Встановлено, що для умов України інноваційна модель є реальною за норми нагромадження, не меншої від 25–30% ВВП. Підкреслено, що визначальним фактором нагромадження та конкурентоспроможності економіки виступають національні заощадження.

8. Доведено, що ефективність інвестиційно-інноваційної політики тісно кореспондує не тільки з кількісним, а насамперед – з якісним аспектом капіталоутворення. Наголошено, що перспективи інноваційного розвитку України поки що не можна оцінювати позитивно, оскільки відтворювальний потенціал її економічної системи є недостатнім для обороту інвестиційних ресурсів в активному інноваційному режимі.

9. Обґрунтовано важливість проведення в Україні суто інноваційно-орієнтованої інвестиційної політики, яка б дала можливість здійснити прорив до передових технологій у тих галузях, які, з одного боку, залишилися підйомними внаслідок своєї порівняно низької капіталомісткості, а з іншого – є технологічними сукупностями тих видів діяльності, на яких традиційно спеціалізується Україна, з метою забезпечення необхідного прогресу і, тим

самим, конкурентоспроможності. У першу чергу за такими ознаками у національній економіці виділяються галузі харчової промисловості та машинобудування. Завдяки саме їм можна буде, з одного боку, розвивати внутрішній ринок і задовольняти його потреби в товарах споживчого та інвестиційного призначення, а з іншого – конкурувати на зовнішніх ринках.

Список використаної літератури:

1. Беленський П. Дослідження проблеми конкурентоспроможності / П. Беленський // Вісник Національної академії наук, 2007. – №5. – С.9-18
2. Бідзюра І. Держава в умовах розгортання системних реформ / І. Бідзюра // Політичний менеджмент. – 2004. - №3. – С.79
3. Гражевська Н. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному постіндустріальному вимірі / Н. Гражевська // Економіка України. – 2008. - №9. – С.54-63
4. Економічна енциклопедія. – К.: Вид. центр «Академія», 2000. – С.814
5. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку / А.Я. Жаліло // Стратегічна панорама. – 2004. - №3. – С.99
6. Желюх Т. Конкурентоспроможність як ефективна форма функціонування національної економіки підходи до оцінювання в системі глобальних координат / Т. Желюх // Світ фінансів. – 2008. – №1. – С. 81-93
7. Звіт про конкурентоспроможність України 2010: назустріч економічному зростанню та процвітанню / Фонд «Економічне управління». – К.: [б. в.], 2010. – 240с.
8. Манцуров І.Г. Статистика економічного зростання та конкурентоспроможності країни: Монографія / І.Г. Манцуров; Міністерство освіти і науки Укарїни. – К.: КНЕУ, 2006. – 392с.
9. Міжнародні економічні відносини / А.С. Філіпенко, С.Я. Боринець, В.А. Вергун та ін.. – К.: Либідь, 1992. – С.72
10. Пенькова О.Т. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації / О.Г. Пенькова // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №11. – С.26-31
11. Смерічевська С.В. Конкурентоспроможність у соціально-економічному вимірі / С.В. Смерічевська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №3. – С. 34-36

12. Стратегія економічного соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, та ін.; Нац. ін.-т стратегічних досліджень, Ін-т екон. Прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань Європейської інтеграції України. – К.: ВЦ Держкомстату України, 2004. – с.44
13. Уніат А. критерії та оцінка конкурентоспроможності краю на міжнародному рівні / А. Уніат // Галицький економічний вісник. – 2009. - №2. – С.19-15
14. Шнипко О.С. Конкурентоспроможність України в умовах глобалізації: [монографія] / О.С. Шнипко: НАН України, ін.-т економіки та прогнозування. – К.: [б, в.], 2009. – 456с.